ПРОБЛЕМИ СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА *PROBL. SLAVONIC STUD.*
2009. Вип. 58. С. 214–220. *2009. Vol. 58. P. 214–220.*

УДК 811.163.1

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ

Інна ЦАРАЛУНГА

Хмельницький національний університет,
вул. Інститутська, 11, Хмельницький, 29016, e-mail: tsaralunga@svitonline.com
Кафедра української філології

У статті розкриваються методи і засоби формування пізнавальної активності студентів в умовах модульної організації процесу навчання. Зокрема, визначаються дидактичні можливості та методичні варіанти застосування мультимедійних засобів навчання на заняттях зі старослов'янської мови.

Ключові слова: старослов'янська мова, методи навчання, мультимедійні технології, комп'ютеризоване навчання.

Старослов'янська мова – перша навчальна дисципліна історико-лінгвістичного циклу, що вивчають студенти гуманітарних і філологічних факультетів педінститутів та університетів. Вона посідає важливе місце у загальній системі підготовки філологів, викладачів української мови й літератури. Ця навчальна дисципліна присвячена вивченню старослов'янської мови як першої писемно-літературної мови слов'ян. Завдання курсу "Старослов'янська мова" – дати студентам фундаментальні теоретичні знання і практичні вміння, без засвоєння яких неможливе наукове розуміння основних фонетико-граматичних категорій і форм як сучасної української мови, так і всіх слов'янських мов. Він охоплює такі основні питання: виникнення старослов'янської мови, її місце серед інших слов'янських мов; старослов'янська графіка: найдавніші слов'янські азбуки – походження та розвиток; пам'ятки писемності давніх слов'ян як джерела для вивчення старослов'янської мови; характер звукової системи старослов'янської мови в її історичному розвиткові (друга половина IX–XI ст.); порівняльно-історичне висвітлення походження і розвитку звуків старослов'янської мови; морфологічна система старослов'янської мови; особливості парадигм змінних частин мови; морфологічні особливості незмінних частин старослов'янської мови; синтаксична система старослов'янської мови.

Вивчення мови в усій складності її теоретичного осмислення і практичного застосування чинної теорії передбачає використання найрізноманітніших методів і методичних прийомів, як традиційних, так і нових, що диктуються розвитком лінгводидактики і науки загалом. На сучасному етапі розвитку педагогіки вищої школи України відбувається оновлення навчального процесу, що вимагає спеціальної розробки і впровадження ефективних технологій, авторських програм, педагогічних інновацій. Адже перебудова процесу навчання у вищих навчальних закладах має на меті створити передумови для входження системи освіти України до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору, а це передбачає постійний пошук нових, інтенсивних

© Царалунга І., 2009

форм і методів, орієнтованих на розвиток критичного, самостійного мислення студента. Невід'ємними складовими сучасної дидактики стають поняття активізації, оптимізації, інтенсифікації всіх ланок навчально-виховного процесу, в тому числі у вивченні старослов'янської мови.

Динамічність і відкритість системи навчання спонукають викладача працювати творчо, шукати інноваційні підходи до навчання старослов'янської мови. Адже освітня система, навчальний заклад, педагог, які у своїй діяльності ігнорують інноваційний чинник, не лише відставатимуть від суспільних процесів, тенденцій, а й спричинятимуть формування особистості, заздалегідь запрограмованої на аутсайдерські інтелектуальні, духовні, соціальні позиції[1]. Нові форми розвитку освіти вимагають нових правил і нових шляхів досягнення результатів. Така позиція вимагає від сучасної освіти реформаційних кроків щодо оновлення її змісту та застосування нових педагогічних підходів, впровадження інформаційних і комунікаційних технологій, що модернізують навчальний процес[2].

У наш час науковці приділяють велику увагу поняттю "технологія". У контексті даної статті нас цікавить передовсім *педагогічна технологія* – модель професійної підготовки, в межах якої ставиться мета і досягається конкретний потенційно відтворюваний результат шляхом використання певних видів, форм, методів навчання; це чітко організована, продуктивна в усіх деталях модель спільної діяльності викладача і студентів, що містить планування, організацію, підведення підсумків цієї діяльності[3]. За структурою, характером, діагностичною метою і результатами педагогічна технологія принципово відрізняється від технологій, застосовуваних у сфері виробництва, або різноманітних видів навчально-виробничої діяльності.

Навчальний процес неможливий без *освітньої технології*, – яка становить модель спільної роботи вчителя й учнів з планування, організації та проведення реального процесу навчання за умови забезпечення комфортності для всіх суб'єктів освітньої діяльності[4]. Освітня технологія розкриває певний механізм взаємовпливу особистих запитів учня і фахових можливостей вчителя і слугує посередником між внутрішнім світом дитини і виробленою людством системою освітніх цінностей. Технологізація вивчення навчального предмету має бути наслідком технологізації його викладання. Освітня технологія – це професійний пріоритет учителя. Він як її реалізатор зважає на можливості класу, передбачає нормативний зміст і форми діяльності, формує потрібні прийоми і способи виконання дій, підбирає необхідні засоби навчання. Актуальність технологічної підготовки викладача зумовлена поширенням інноваційної діяльності. Оновлення технологічного потенціалу викладача – передумова модернізації системи освіти.

Технології повинні бути наповнені предметним змістом, вони мають стати засобом полегшення процесу здобуття нових знань і вмінь. На нинішньому етапі модернізації освіти вчителі активно опановують засоби нових інформаційних технологій, фрагментарно впроваджують їх у традиційні навчальні дисципліни[5].

Інформаційні технології навчання – це методологія і технологія навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання[6].

---

[1] *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2004. С.13.
[2] Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. Київ, 2003. С.25–26.
[3] *Бугрій О.* Сутність поняття "педагогічні технології" // Вища школа. 2007. № 1. С.22.
[4] *Гришина Т. В.* Освітня технологія як професійний пріоритет учителя. Харків, 2003. С.8.
[5] Освітні технології / За ред. О. М. Пєхоти. Київ, 2003. С.168.
[6] Освітні технології. С.170.

Навчальний процес вимагає модернізації, адекватної вимогам сьогоднішнього дня. Це можна здійснити лише шляхом широкого впровадження у практику роботи викладача комп'ютерних засобів і методів одержання, обробки і передачі інформації, які гарантують якісні зміни в діяльності студентів. Комп'ютер створює нові можливості для творчого розвитку студентів і викладачів, дає змогу звільнитися від звичного традиційного навчання і розробити нові ідеї, вирішувати цікавіші і складніші проблеми.

За свідченням учених, розробка комп'ютерних технологій навчання почалася на теренах України в середині 70-х років XX ст. і розвивалася переважно у вищій школі[7]. Можливості застосування обчислювальної техніки того часу в освіті були обмежені. Сьогодні бурхливий розвиток засобів інформатизації (комп'ютерів, комунікацій, усіляких електронних пристроїв), поява нових технологій обробки, передачі, одержання і збереження інформації відкривають нові можливості для застосування комп'ютерів у навчальному процесі. У зв'язку з цим особливо гостро постає питання про створення нового покоління інформаційно-методичного забезпечення навчального процесу на основі **комп'ютерних мультимедійних технологій,** що дають змогу об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-технічній системі текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію. Ще великий педагог Я.Коменський у своїй праці "Велика дидактика" писав: "...Все, що тільки можна, давати для сприймання чуттям, а саме: видиме – для сприймання зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступне дотикові – через дотик. Якщо будь-які предмети відразу можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу сприймаються кількома чуттями..."[8].

Мультимедіа (від англ. *multi* – багато, *media* – середовище) – поєднання спеціальних засобів і програмного забезпечення, що забезпечує якісно новий рівень сприйняття, переробки і надання різноманітної інформації: текстової, графічної, звукової, анімаційної тощо[9]. Таким чином, мультимедійні технології є сукупністю різних засобів навчання: текстів, графічних зображень, музики, відео, анімації.

Дидактичні можливості та методичні варіанти застосування мультимедійних засобів навчання доволі широкі та різноманітні. Вони можуть використовуватись у найрізноманітніших ситуаціях (перед вивченням чи після вивчення навчальної теми, на початку або наприкінці заняття, повністю або фрагментами, у поєднанні з іншими засобами навчання тощо). Дидактичні функції мультимедійних засобів зумовлюють можливі методичні варіанти застосування, з іншого боку, обрана викладачем методика проведення лекційного чи семінарського заняття може визначати можливе дидактичне призначення (функцію) мультимедійних засобів у певних навчальних ситуаціях.

У великому арсеналі комп'ютерних програм можна знайти такі програмні засоби, що дають змогу викладачеві, який знає комп'ютер на рівні користувача, доволі швидко розробляти різні комп'ютерні додатки до курсів, у тому числі з мультимедійними ефектами. Однією з таких програм є *Power Point*, яка входить до складу пакета *Microsoft Office*. За допомогою цієї програми можна створювати презентації досліджуваного матеріалу, внаслідок чого істотно модернізуються лекції. Викладач широко використовує мультимедійні презентації, які є тематично й логічно зв'язаною послідовністю інформаційних елементів матеріалу, що тезисно відображають його ключові моменти, містять основні формулювання та схеми. Їх демонстрація здійснюється за допомогою мультимедійного проектора, що скеровує зображення на екран.

---

[7] Освітні технології. С.164; *Гришина Т. В.* Освітня технологія як професійний пріоритет учителя. С.7.
[8] *Коменський Я. А.* Велика дидактика // Вибрані твори. Київ, 1940. Т.1. С.15.
[9] Освітні технології. С.170.

Студенти отримують опорні конспекти, які допомагають їм зосередитися на демонстрації презентацій, не витрачаючи часу на копіювання зображень. Наприклад, особливості засвоєння фонетики, графіки, орфоепії старослов'янської мови полягають у поетапному формуванні орфоепічних і орфографічних умінь та навичок у зв'язку з вивченням фонетики і граматики. Теоретичний матеріал вивчається поетапно від історичних умов виникнення та розвитку слов'янської писемності, історії виникнення старослов'янських азбук, їх букв, звукового та числового значення, діакритичних знаків до звукової системи старослов'янської мови, періодизації її розвитку, аналізу звуків старослов'янської мови у порівняльно-історичному аспекті.

Студенти набувають таких практичних навичок:

– писати старослов'янськими кириличними літерами;
– читати тексти старослов'янською мовою;
– членувати слова на склади, розрізняти голосні і приголосні звуки;
– характеризувати голосні і приголосні звуки старослов'янської мови;
– аналізувати фонетичні явища, відображені у пам'ятках старослов'янської мови.

Завдання викладача – домогтися, щоб студенти чітко засвоїли класифікації голосних і приголосних звуків, зрозуміли фонетичні явища, що відбувалися у старослов'янській мові.

Щоб сформувати цілісне уявлення про звуки і букви старослов'янської мови, доцільно використовувати узагальнювальні схеми, порівняльні таблиці. За нашими спостереженнями, застосування різних способів структурування навчального матеріалу з використанням узагальнювальних таблиць і схем, що містять головні теоретичні відомості й факти мови, та мультимедійних засобів є ефективним способом інтенсивного навчання старослов'янської мови. Експериментально доведено, що робота з узагальнювальними схемами на демонстраційному обладнанні дає змогу забезпечити стислий виклад основних положень нового навчального матеріалу, чітке визначення основних його ідей, допомагає студентам зорієнтуватися в процесі вивчення окремих тем.

Таблиця 1

Категорія числа

Старослов'янська мова	Українська мова
однина: **столъ, рѣка, слово**	однина: *стіл, рука, слово*
множина: **столи, рѣкѣ, словеса**	множина: *столи, руки, слова*
двоїна (парні/два предмети): **стола, рѣцѣ, словесѣ**	залишки двоїни у діалектах: *дві руці, дві слові*

Таблиця 2

Закінчення іменників чоловічого роду

Старослов'янська мова	Українська мова
на **-ъ·** **дроугъ, столъ**	нульове закінчення (тв. пригол.): *друг, стіл*
на **-ь·** **отець, конь**	нульове закінчення (м'як. пригол.): *отець, кінь*
на **-а·** **во~вода, владыка**	на **-а:** *воєвода, владика*
на **-и·** **сѫдии**	на **-я :** *суддя*
на **-ы·** **камы, ремы**	нульове закінчення (м'як. пригол.): *камінь, ремінь*

Таблиця 3

Закінчення іменників жіночого роду

Старослов'янська мова	Українська мова
на **-а·** сестра, вода	на **-а:** *сестра, вода*
на **-"·** зємл", боуѓ"	на **-я:** *земля, буря*
на **-ь·** мhдь, печаль	нульове закінчення (м'як. пригол.): *мідь, печаль*
на **-ъı·** любъı, кръı	нульове закінчення (тв. пригол.): *любов, кров*
на **-и·** мати, дъшти, милостъıни	нульове закінчення; **-а; -я:** *матір, дочка, милостиня*

Таблиця 4

Закінчення іменників середнього роду

Старослов'янська мова	Українська мова
на **-о·** село, дрєво	на **-о:** *село, дерево*
на **-є·** морє, лиц̣є	на **-е:** *море, лице*
на **-#·** плєм#, тєл#	на **-я:** *плем'я, теля*

Таблиця 5

Узагальнювально-порівняльна схема відмін іменників

Старослов'янська мова	Українська мова
відміна на **-*ā, -*jā**	*1-ша відміна:* вода, земля миша, пісня морква, церква дочка
відміна на **-*ŏ, -*jŏ** відміна на **-*ŭ**	*2-га відміна:* друг, поле, життя син, дім, віл, верх, мед гість, тесть камінь, ремінь слово, чудо
відміна на **-*ū** відміна на **-*ĭ**	*3-тя відміна:* кров, любов ніч, сіль; мати
відміна на **-*en, -*es, -*ęt, -*(t)er**	*4-та відміна:* ім'я, плем'я; лоша, ягня

Розвитку аналітичного, творчого мислення студентів допомагають схеми й таблиці. Наочні посібники (слайди), на нашу думку, дають цілісну картину окремих розрізнених правил, допомагають тримати в пам'яті логічні зв'язки певного визначення, оскільки здебільшого узагальнювальні схеми мають характер алгоритму і слугують для практичного використання. Крім того, внаслідок систематичного застосування опор-

них схем і таблиць досягається економія навчального часу, активізується пізнавальна діяльність студентів. Ще однією перевагою узагальнювальних схем є їх динамічність. У завершеному вигляді вони нагадують своєрідні таблиці, але відмінність полягає у тому, що матеріал у них викладається поступово, доступно, в міру засвоєння його студентами. Узагальнювальні схеми сприяють глибшому засвоєнню знань і тому, що вивчення матеріалу лише за підручником має обмежені можливості багаторазового повторення. За вказаною ж схемою основні положення теми можна повторити на занятті кілька (5–6) разів, а саме: під час творення узагальнювальної схеми; її зображення; виконання вправ з використанням схеми; порівняння схеми з матеріалом підручника; формулювання висновків. Отже, виникає реальна можливість планувати систему різнотипних занять у межах конкретного розділу курсу (див. таблиці 1–5).

Комп'ютеризоване навчання передбачає активне сприйняття інформації студентами, появу стійкого інтересу до навчання, формування пізнавальних мотивів. Як показує практика, мультимедійні технології дають змогу доступніше подавати навчальний матеріал. При цьому необхідно брати до уваги перерозподіл робочого часу викладача: значно збільшується час на підготовку до заняття і зменшується на словесне викладення навчального матеріалу. Порівняно зі звичайною лекцією, мультимедійна презентація більша за обсягом навчального матеріалу. Аби використовувати комп'ютерні технології навчання на практиці, викладач повинен мати уявлення про можливості комп'ютера як засобу навчання, вміти використовувати комп'ютер у повсякденній діяльності[10]. Суттєвий педагогічний ефект у використанні мультимедійних технологій прямо пропорційний умінню використання їх учителем для досягнення певних педагогічних цілей, його професійній підготовці. Немає гарантії того, що "мультимедійна освіта" дасть такі ж міцні, фундаментальні знання, як і традиційне навчання "з крейдою і дошкою". Як зазначають учені, "викладачеві, який зважився на використання мультимедійних технологій, не слід сподіватися на чудо, оскільки гарний в цілому інструмент у недотепних руках одержує зворотні властивості, починає заважати, обтяжувати і заплутувати"[11].

Уразливим місцем упровадження мультимедійних технологій у навчальний процес є доволі висока вартість засобів навчання (комп'ютерів, комунікацій, програмних засобів, обслуговування та ремонту техніки) – такі фактори можуть стримувати розвиток комп'ютерних технологій навчання. Тож, сьогодні можемо говорити лише про фрагментарне використання комп'ютерів у процесі навчання, зокрема у вивченні старослов'янської мови.

Таким чином, забезпечується комплексний вплив на студента – друкований текст, жива мова викладача, статична і динамічна наочність активізують процес вивчення старослов'янської мови, розширюють його дидактико-психологічні можливості. Педагог стає носієм нового педагогічного мислення, професіоналом, здатним до проектування своєї діяльності, до підвищення якості та ефективності навчальних методик.

---

[10] Освітні технології. С.177.

[11] *Александров Є., Богатиренко К.* Чи замінять мультимедійні технології "крейду та дошку" у вузі? // Інформаційний вісник АН ВШ України. 2004. № 4 (42). С.48–53.

USING OF MULTIMEDIAL EQUIPMENT OF TEACHING ON THE LESSONS OF OLD SLAVIC LANGUAGE

Inna TSARALUNGA

Khmelnytsky National University,
11, Instytutska Str., Khmelnytsky, 29016, e-mail: tsaralunga@svitonline.com
The Ukrainian Philology Department

The methods and ways of activities of students in the organizing module process of studding are highlighted in the article. Didactical methodical variants in using of multimedial equipment of teaching on the lessons of old Slavic language are pointed out in the article.

Key words: old Slavic language, methods of teaching, multimedial equipment, PC studding.

Стаття надійшла до редколегії 24.10.2008
Прийнята до друку 26.12.2009